

Demografski razvoj i suvremeni demografski problemi otoka Hvara

Šupraha, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:909164>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Antonio Šupraha

Demografski razvoj i suvremeni demografski problemi otoka Hvara

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Demografski razvoj i suvremeni demografski problemi otoka Hvara

Antonio Šupraha

Izvadak: Hrvatski otočni prostor spada u populacijski najslabije razvijene prostore unutar države, a s velikim demografskim problemima suočavaju se gotovo svi otoci. Iako otok Hvar spada u skupinu većih i društveno-gospodarski razvijenijih otoka te je dobro prometno povezan s kopnom, također bilježi vrlo negativne demografske trendove. Od početka 20. stoljeća do danas izgubio je gotovo 40% svoga stanovništva, a upravo je na posljednjem popisu zabilježen i najmanji broj stanovnika od početka popisivanja. Trenutno otok Hvar bilježi negativne trendove prema svim pokazateljima, osim prema stopi migracija, ali i to je veoma upitno s obzirom na sve češću pojavu tzv. fiktivnog stanovništva. Poseban problem predstavlja sve veći udio starog stanovništva koji je kao posljedicu ima i sužavanje biološko-obnoviteljske baze. Također, na otoku je prisutna i sve izraženija polarizacija naseljenosti, kao i sve češće izumiranje malih naselja u unutrašnjosti otoka. S obzirom na sve navedene probleme, u ovom će se radu korištenjem stručne literature i obradom prikupljenih statističkih podataka analizirati demografski razvoj te pokušati definirati uzroci, razmjeri i posljedice suvremenih demografskih problema otoka Hvara.

26 stranica, 8 grafičkih priloga, 4 tablice, 40 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: stanovništvo, depopulacija, otok Hvar, emigracija, starenje

Voditelj: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Tema prihvaćena: 11. 2. 2021.

Datum obrane: 23. 9. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

Demographic development and contemporary demographic problems of the island of Hvar

Antonio Šupraha

Abstract: The Croatian island area is one of the least developed areas in the country, and almost all islands face major demographic problems. Although the island of Hvar belongs to the group of larger and socio-economically more developed islands and is well connected with the mainland, it also follows very negative demographic trends. From the beginning of the 20th century until today, it has lost almost 40% of its population, and the last census recorded the smallest number of inhabitants since the first census. Currently, the island of Hvar is recording negative trends according to all indicators, except for the migration rate, but this is also very questionable given the increasing occurrence of the fictitious population. A special problem is a large percent of the elderly population, which has resulted in a narrowing of the biological recovery base. Also, there is an increasingly polarization of population on the island, as well as the increasing extinction of small settlements in the heartland of the island. Given all these problems, in this paper with the use of the professional literature and the collected statistics, demographic developments will be analyzed and try to define the causes, scale and consequences of contemporary demographic problems of the island of Hvar.

26 pages, 8 figures, 4 tables, 40 references; original in Croatian

Keywords: population, depopulation, island of Hvar, emigration, aging

Supervisor: Ksenija Bašić, PhD, Assistant Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 11/02/2021

Undergraduate Thesis defense: 23/09/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj

1. UVOD	1
2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA.....	2
3. METODOLOGIJA	2
4. OPĆA GEOGRAFSKA OBILJEŽJA OTOKA HVARA.....	3
4.1. Geografski položaj i administrativno-teritorijalni ustroj	3
4.2. Fizičko-geografska obilježja.....	4
5. DEMOGRAFSKI RAZVOJ OTOKA HVARA 1857.-2011.....	6
5.1. Prva etapa	6
5.2. Druga etapa.....	8
5.3. Treća etapa.....	9
6. SUVREMENI DEMOGRAFSKI PROBLEMI OTOKA HVARA	11
6.1. Razmještaj i veličina naselja.....	11
6.2. Gustoća naseljenosti	13
6.3. Prirodno kretanje stanovništva	15
6.4. Dobno-spolni sastav stanovništva	17
6.5. Mehaničko kretanje stanovništva	20
7. ZAKLJUČAK	21
8. LITERATURA	23
9. IZVORI.....	25
10. PRILOZI.....	iv

1. UVOD

Hrvatsko otočje, uz gorsko-planinska područja, depopulacijski je najpogođenije područje u Republici Hrvatskoj. Prema popisu iz 2011. godine na ukupno 47 naseljenih hrvatskih otoka živjelo je tek 124 955 stanovnika. Gledajući taj podatak u odnosu na čitavu populaciju Hrvatske koja je iste godine iznosila 4 284 889 stanovnika, ispada da je udio otočnog stanovništva iznosio samo 2,9% (Lajić i Mišetić, 2013). Nadalje, računajući prosječnu gustoću naseljenosti na otocima čija ukupna površina iznosi 3259 km², dolazi se do podatka o 38,3 st/km² što je dvostruko manje od ionako slabe gustoće naseljenosti Republike Hrvatske (Duplančić Leder i dr., 2004). Jedan od glavnih razloga takvog lošeg demografskog stanja je dugotrajno iseljavanje koje traje već više od stotinu godina, a posebno se intenziviralo nakon Drugog svjetskog rata. U razdoblju od 1900. do 2011. godine sa hrvatskih otoka emigriralo je oko 42 000 stanovnika, što znači da se udio stanovnika na otocima u tom razdoblju smanjio za četvrtinu (Nejašmić, 2013). Naročito su stradali mali i udaljeniji otoci od kojih su brojni u potpunosti depopulirali, no pošteđeni nisu ostali ni brojni veći otoci. Iako je u posljednjih nekoliko godina, zahvaljujući ponajprije nekim novim trendovima koji će kasnije biti analizirani u ovom radu, zabilježen (umjetni) porast ukupnog broja otočnog stanovništva, posljedice dugotrajne emigracije su i više nego jasne. Otočno stanovništvo je sve starije, oslabljen je vitalni potencijal i došlo je do pada (bio)reproduktivne moći čime je mogućnost obnove „in situ“ uvelike smanjena (Wertheimer-Baletić, 1999 prema Nejašmić, 2013).

Ovih negativnih trendova nije ostao pošteđen ni otok Hvar koji će se u ovom radu detaljnije analizirati. Cilj ovog prvostupničkog rada je prikazati demografski razvoj otoka Hvara od polovice 19. stoljeća do danas, s nešto većim naglaskom na posljednjih 60 godina, te definirati razmjere, uzroke i posljedice suvremenih demografskih problema otoka Hvara koristeći statističke podatke DZS-a i drugih relevantnih izvora, kao i demografsku literaturu koja se bavi ovim prostorom te navedenom problematikom.

Prije početka rada na temelju vlastitih pretpostavki koje su proizašle iz teorijskog znanja, izdvojene su i ove hipoteze:

1. Na otoku Hvaru prisutna je izrazita polarizacija i disperznost naseljenosti
2. Razvoj pomorskog prometa pridonio je rastu broja stanovnika otoka Hvara
3. Na otoku Hvaru veliki je udio starog stanovništva

2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

O demografskim obilježjima hrvatskih otoka do sada je objavljen popriličan broj znanstvenih i stručnih radova. U većini radova analizira se hrvatsko otočje u cjelini, a dosta radova bavi se i analizom na razini većih otočnih skupina. Među brojnim autorima takvih radova, svojim doprinosom posebno su ističu Mladen Ante Friganović, Ivan Lajić i Ivo Nejašmić koji su postavili temelje znanstvene spoznaje demografskih obilježja hrvatskog otočja. Neki od njihovih značajnih radova koji su korišteni u ovom radu su: *O demografskoj problematici hrvatskih otoka na Jadranu* (Friganović, 2001), *Utjecaj društveno-ekonomskih i demografskih promjena na iseljavanje s dalmatinskih otoka u 19. i prvoj polovini 20. stoljeća* (Lajić, 2006), *Suvremene značajke (bio)reprodukcije stanovništva hrvatskog otočja i Demografsko starenje na hrvatskim otocima* (Nejašmić, 1997 i 2013). Također, treba istaknuti i veliki doprinos Instituta za migracije i narodnosti u Zagrebu. Što se tiče radova koji se odnose prvenstveno na demografiju otoka Hvara, njih ima samo nekoliko ali vrlo su vrijedni, posebice za spoznaje o kretanju broja stanovnika prije početka službenog popisivanja. Osim takvih radova, postoje i drugi vrlo vrijedni radovi koji se bave drugim temama, ali koji su također vrlo značajni za kreiranje spoznaja o demografskim kretanjima otoka Hvara u prošlosti. Kao primjer takvog rada može se spomenuti Politeov rad *Vinogradarstvo otoka Hvara*, u kojem autor vrlo lijepo opisuje uzroke i posljedice prekomorskih emigracija i iznosi podatke o broju stanovništva po naseljima (Politeo, 1978).

U novije vrijeme otok Hvar sve je češća tema brojnih znanstvenih i stručnih radova, ali nažalost ne i u području demografije, te nekakva detaljnija analiza ovoga područja još uvijek nije napravljena.

3. METODOLOGIJA

Kao glavni izvor podataka za ovaj završni rad korišteni su podaci Državnog zavoda za statistiku koji se većim dijelom mogu pronaći na njihovim internetskim stranicama. Do manjeg dijela podataka koji nisu bili dostupni na internetu došlo se slanjem zahtjeva Državnom zavodu za statistiku putem elektroničke pošte. Osim podataka Državnog zavoda za statistiku korištena je i demografska literatura koja se bavi ovim prostorom i navedenom problematikom.

Što se tiče istraživačkih metoda, najviše su korištene metode analize i sinteze, a u svrhu bolje preglednosti i razumijevanja rada korištene su i grafičke i kartografske metode. Prilikom izrade grafičkih priloga korišten je softverski program *MS Excel*, a za izradu kartografskih priloga *ESRI ArcGIS 10.3.1*.

Svakako treba spomenuti i određene metodološke probleme na koje se naišlo prilikom izrade ovoga rada, a na koje se uostalom nailazi i prilikom svakog demografskog proučavanja hrvatskih otoka. Prvi problem vezan je uz koncept definiranja ukupnog stanovništva. Naime, u popisima stanovništva 1857., 1948., 1953., 1961., 1971., 1981. i 1991. godine primjenjivalo se načelo stalnog stanovništva (*de iure*), a u popisima 1869., 1880., 1890., 1900., 1910., 1921. i 1931. godine primjenjivalo se načelo prisutnog stanovništva (*de facto*). Posljednja dva popisa (2001. i 2011.) temeljila su se na konceptu “uobičajenog mjesta stanovanja” i najbolje su međusobno usporediva, međutim usporedivost tih popisa s onima ranije vrlo je upitna i podliježe brojnim spekulacijama (Graovac Matassi i Relja, 2017). Drugi problem predstavlja različita administrativna podjela u prošlosti u odnosu na onu današnju. Naime, sve do 1991. prema podacima DZS-a na otoku Hvaru postojala su samo 23 naselja, a kasnijim izdvajanjima taj broj se povećao na današnjih 28. Naselja koja su se izdvojila tek nakon 1991. su: Milna, Humac, Ivan Dolac, Gromin Dolac i Zavala. Danas se na stranicama DZS-a mogu pronaći podaci o ukupnom broju stanovnika tih naselja i prije 1991., ali za neke detaljnije pokazatelje kao što je sastav prema dobi i spolu treba ih gledati u cjelini s naseljima kojima su tada pripadali. I konačno kao treći problem javlja se problem statističkog prikazivanja malih populacija, čije je obilježje da male apsolutne promjene izazivaju enormno visoke relativne pokazatelje, što će se vrlo često moći vidjeti i u ovome radu (Lajić i Mišetić, 2013).

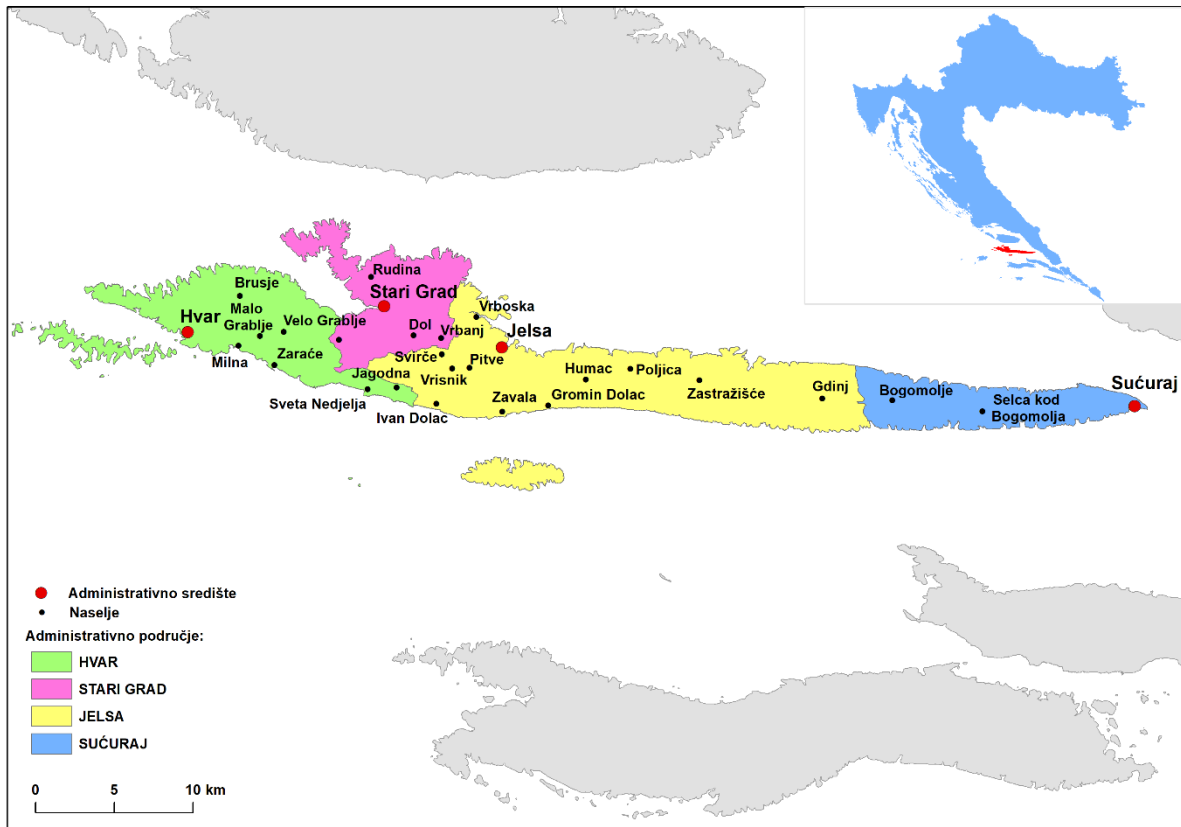
4. OPĆA GEOGRAFSKA OBILJEŽJA OTOKA HVARA

4.1. Geografski položaj i administrativno-teritorijalni ustroj

Otok Hvar je hrvatski srednjodalmatinski otok koji se smjestio između otoka Brača na sjeveru, Šolte na sjeverozapadu, Visa na jugozapadu, Korčule na jugu, poluotoka Pelješca na jugoistoku te kopna na istoku i sjeveroistoku (Mamut i Čirjak, 2017). Hvar je sa svojih 68 kilometara najdulji hrvatski otok i što je karakteristično za njega, nema dinarski smjer pružanja kao većina hrvatskih otoka već je izdužen u smjeru istok-zapad. Najveća širina otoka je 5 km (Bognar, 1990). Svojom površinom od oko 297,4 km² zauzima četvrto mjesto prema veličini među hrvatskim otocima. Duljina obale iznosi mu 270 km, a koeficijent razvedenosti 4,14 što ga čini trećim najrazvedenijim otokom, iza Paga i Dugog otoka (Duplančić Leder i dr., 2004). Što se tiče naseljenosti, prema posljednjem popisu iz 2011. godine sa svojih 11 077 stanovnika zauzima također četvrto mjesto.

Otok Hvar administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji. Sam otok podijeljen je na 4 jedinice lokalne samouprave, od čega su 2 grada (Hvar i Stari Grad) i 2 općine (Jelsa i Sućuraj).

Sveukupno otok danas broji 28 naselja (Sl. 1.). Također treba napomenuti da Hvaru pripadaju i otočić Šćedro koji administrativno pripada naselju Zavala te 14 Paklenih otoka koji su pod upravom grada Hvara, ali na njima danas nema stalnih stanovnika (Marić i dr., 2016).

Sl. 1. Geografski položaj i administrativna podjela otoka Hvara

Izvor: Državni zavod za statistiku 2013

4.2. Fizičko-geografska obilježja

Otok Hvar u geotektonskom smislu dio je jedinstvene tektonske jedinice srednjodalmatinskih otoka koji ulaze u okvir Vanjskih Dinarida, a čije su antiklinale ostala iznad morske razine nakon posljednje transgresije. U geološkom sastavu otoka dominiraju vapnenci i dolomiti mezozojske starosti, dok je udio tercijarnih i kvartarnih naslaga znatno manji (Bognar, 1990). Reljef otoka je pretežno brdski i u njemu se jasno izdvajaju tri dijela: hrbat, Hvarsko polje i pobrđe Rudine-Kabal. Najdominantniji je hrbat koji se pruža u smjeru istok-zapad preko cijelog otoka i čini osovinu trupa. Hrbat najvišu visinu doseže u središnjem zapadnom dijelu, gdje se nalazi i najviši vrh, Sv. Nikola koji se izdiže na visini od 628 metara. Podno vrha, najveći nagib pruža se niz južnu padinu, koja je gotovo neiskoristiva, osim za uzgoj vinove loze. Od Sv. Nikole visina postepeno opada prema istoku i zapadu. Sjeverno od hrpta,

na središnjem dijelu zapadne polovice otoka, smjestilo se Hvarsko polje, najniža i najprostranija reljefna cjelina otoka Hvara, koje zbog svojih geomorfoloških i pedoloških karakteristika slovi kao najplodniji ravničarski prostor na hrvatskim otocima (Mamut i Čirjak, 2017). Takve karakteristike Hvarskoga polja sigurno su jedan od glavnih razloga zašto je upravo u njegovom okolnom području krenulo prvo naseljavanje te zašto je to područje i danas jedno od najgušće naseljenih dijelova otoka. Sjeveroistočno od Hvarskoga polja smjestila se i treća reljefna cjelina, nisko pobrđe Rudine-Kabel koje obuhvaća sjeverni poluotok Kabal (Mamut i Čirjak, 2017).

Što se tiče tipova tala, na otoku Hvaru najrasprostranjenije je smeđe tlo na vapnencu, no visok je i udio antropogenih tala što je posljedica intenzivne poljodjelsku valorizaciju pojedinih dijelova, ponajprije Hvarskog polja. Od ostalih tala ima crnice te nešto malo crvenice (Mamut i Čirjak, 2017).

Klima otoka je većim dijelom umjereno topla kišna sa suhim ljetima (Csa) koja se još naziva i sredozemna ili mediteranska klima. Takva klima kao posljedicu donosi bogatstvo supropske vegetacije, a na Hvaru se osobito ističu palme, smokve, lovor, ružmarin, borovi, lavanda i mnoge druge aromatične biljke. Što se tiče šuma, najveće površine zauzima šuma alepskog bora i crnike. Na najvišim dijelovima otoka vlada mediteranska klima s toplim ljetima (Csb) koja donosi i više padalina pa je tamo i vegetacija nešto bujnija nego na većini otoka. (Marić i dr., 2016). Cjelokupno gledano, klima je dosta povoljna za naseljavanje i ugodna za stanovanje. Međutim, veliki problem predstavljaju izrazito sezonalan hod padalina. Glavnina padalina padne u 2-3 zimska mjeseca, dok su ljeta izuzetno suha. Takav hod padalina u kombinaciji sa visokim ljetnim temperaturama, negativno utječe na razvoj poljoprivrede, izaziva česte požare, a sve to onda se u konačnici negativno odražava na život ljudi i gospodarstvo otoka.

Glavno hidrogeografsko obilježje otoka Hvara je nepostojanje većih nadzemnih tokova što je izravna posljedica dosada navedenih geoloških, litoloških, orografskih i klimatskih obilježja. Voda se vremenski najdulje zadržava oko izvora kod Jelse i Staroga Grada, ali budući da se oba izvora nalaze u priobalnoj zoni, voda je bočata (Mamut i Čirjak, 2017).

S obzirom na raspored naseljenosti otoka Hvara, koji se od samih početaka do danas jako malo mijenjao, može se doći do zaključka da su fizičko-geografska obilježja uvelike uvjetovala organizaciju sustava naselja. Jedno od presudnih faktora pri naseljavanju bila su geološko-geomorfološka obilježja. Nizinsko područje plodnog Hvarskog polja privuklo je prve stanovnike još u samim počecima naseljavanja, a to područje je najnaseljenije i danas. Viši i strmovitiji dijelovi hrpta, kao i dijelovi pobrđa Rudine-Kabel jako su slabo naseljeni. Osim na okolnom području Hvarskog polja, vidljiva je i tendencija naseljavanja uz obalu. To prije svega

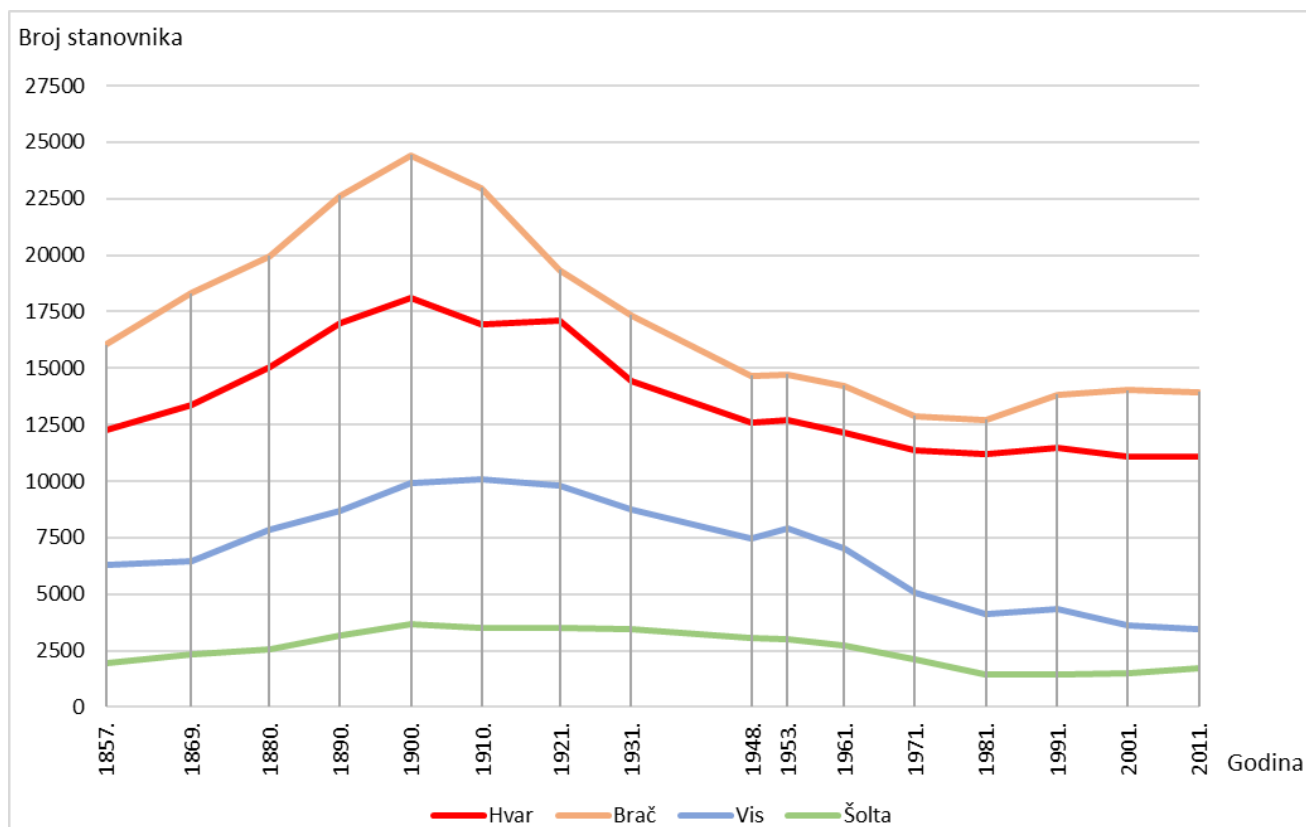
treba povezati s boljom prometnom povezanošću tih naselja sa drugim otocima i kopnom, kako u prošlosti tako i danas. Prva naselja na otoku osnivala su se upravo na obali, i to zapadnoj obali otoka zbog njezine otvorenosti prema Jadranu, a samim time i bolje mogućnosti trgovine. Zapadna strana otoka također ima, kao što je već spomenuto, više plodnog tla, a tamo se nalaze i jedni izvori vode na otoku. Sve u svemu, zapadni dio otoka ima mnogo povoljnije uvijete za stanovanje od istočnog dijela, što se u konačnici odražava i u samoj naseljenosti, a to će se kasnije u ovom radu i dokazati.

5. DEMOGRAFSKI RAZVOJ OTOKA HVARA 1857.-2011.

Dokazi o naseljenosti otoka Hvara postoje još iz prapovijesnih razdoblja, a o tome svjedoče i Markova i Grapčeva spilja koje su uz Jamina Sredi na Cresu najstarija nalazišta ljudskog obitavanja na istočnom dijelu Jadrana (Lajić i Nejašmić, 1994). Na Hvaru se nalazi i po mnogima najstariji grad u Hrvatskoj, današnji Stari grad kojeg su osnovali Grci još 384. godine prije Krista pod nazivom Faros. Iako podataka o broju stanovnika u tako dalekoj prošlosti nema, činjenica jest da je Hvar svojim geografskim položajem, kao i vrlo povoljnom klimom i plodnim tlom, oduvijek privlačio stanovništvo. Prvi pravi i potpuni popis stanovništvima po naseljima i domaćinstvima datira iz 1673. godine. Popis je napravljen od strane članova posebne komisije, a proveden je zbog potrebe raspodjele soli, nezaobilazne namirnice koja je u to vrijeme imala posebnu vrijednost. Prema tom popisu na Hvaru je u 17 naselja živjelo 5570 žitelja (Bezić-Božanić, 1991). Sljedeći popis proveden je 1857. godine i on se ujedno smatra i prvim službenim popisom na području Republike Hrvatske, zbog čega je ta godina i odabrana kao početna u ovoj analizi. Od 1857. do danas provedeno je ukupno 16 popisa stanovništva, prilikom kojih je otok Hvar zabilježio brojne pozitivne i negativne oscilacije, većinom prateći trendove koji su bili prisutni i na drugim hrvatskim otocima. Općenito demografski razvoj otoka Hvara može se podijeliti u 3 glavne etape.

5.1. Prva etapa

Prva etapa obuhvaća razdoblje do početka 20. stoljeća i obilježena je izuzetno ubrzanim porastom broja stanovnika. Na slici 2 koja prikazuje kretanje broja stanovnika otoka Hvara u usporedbi sa još 3 veća srednjodalmatinska otoka, vrlo se dobro vidi da je na svima njima upravo 1900., odnosno na Visu 1910. godine ostvaren najveći broj stanovnika od početka mjerenja pa sve do danas.

Sl. 2. Kretanje broja stanovnika otoka Hvara, Brača, Visa i Šolte 1857.-2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku 2003. i Državni zavod za statistiku 2013

Stanovništvo otoka Hvara se u tom razdoblju do 1900. godine povećalo za gotovo 50 posto. Takvo kretanje rezultat je nekoliko pogodujućih čimbenika. Kao prvo, došlo je do poboljšanja zdravstvenih prilika, osigurane se dovoljne količine hrane i Hrvatska je u drugoj polovini 19. stoljeća ušla u ranu fazu demografske tranzicije. To je za posljedicu imalo pad mortaliteta, a natalitet je i dalje ostao na visokoj razini. Ipak, jedan drugi faktor imao je još važniji utjecaj. Naime, sredinom 19. stoljeća u Francuskoj i Italiji pojavio se lug, bolest koja je poharala vinovu lozu, zbog čega su te države bile primorane dobavljati vino iz drugih krajeva. U takvim okolnostima i hrvatsko vino našlo je tržište u tim državama što je dovelo do vrhunca vinogradarstva u ovim krajevima (Politeo, 1978). Zbog velike potražnje i izvoza mnogi otočani čak su povadili voćke, masline i druga stabla kako bi mogli zasaditi više vinove loze, a posao je cvjetao do te mjere da su na otok u vrijeme berbe dolazili i brojni sezonski migranti, od kojih su se neki kasnije odlučili i trajno nastaniti na otoku (Jutronic, 1952). Koliko je demografski uspon u tom razdoblju zapravo bio snažan najbolje pokazuje podatak da je upravo u razdoblju 1880.-1890. ostvarena najveća međupopisna promjena, odnosno broj stanovnika je porastao za gotovo 2000, ili ako se gleda na godišnjoj razini, bilo je gotovo 200 stanovnika više svake godine (Tab. 1.).

Tab. 1. Ukupno kretanje broja stanovnika otoka Hvara 1857.-2011.

Godina	Broj stanovnika	Međupopisna promjena	Prosječna godišnja promjena	Lančani indeks	Bazni indeks (1857.=100)
1857.	12271	-	-	-	100,0
1869.	13378	1107	92,3	109,0	109,0
1880.	15040	1662	151,1	112,4	122,6
1890.	17016	1976	197,6	113,1	138,7
1900.	18091	1075	107,5	106,3	147,4
1910.	16943	-1148	-114,8	93,7	138,1
1921.	17130	187	17,0	101,1	139,6
1931.	14428	-2702	-270,2	84,2	117,6
1948.	12611	-1817	-106,9	87,4	102,8
1953.	12721	110	22,0	100,9	103,7
1961.	12147	-574	-71,8	95,5	99,0
1971.	11390	-757	-75,7	93,8	92,8
1981.	11224	-166	-16,6	98,5	91,5
1991.	11459	235	23,5	102,1	93,4
2001.	11103	-356	-35,6	96,9	90,5
2011.	11077	-26	-2,6	99,8	90,3

Izvor: Državni zavod za statistiku 2003. i Državni zavod za statistiku 2013

Ipak, takav trend se nije nažalost dugo održao. 1892. godine donesena je „vinska klauzula“ kojom je izvoz vina uvelike ograničen, a stanje se dodatno pogoršalo pojavljivanjem filoksera u čitavoj Dalmaciji. Također, težak udarac otočnom gospodarstvu donijela je i kriza jedrenjaštva, nakon koje je uslijedila i kriza brodogradnje (Lajić, 2006). U početku krize, stanovništvo je još nekako i živjelo na račun prošlih godina, ali od 1900. godine nadalje depopulacija postaje glavno obilježje otoka.

5.2. Druga etapa

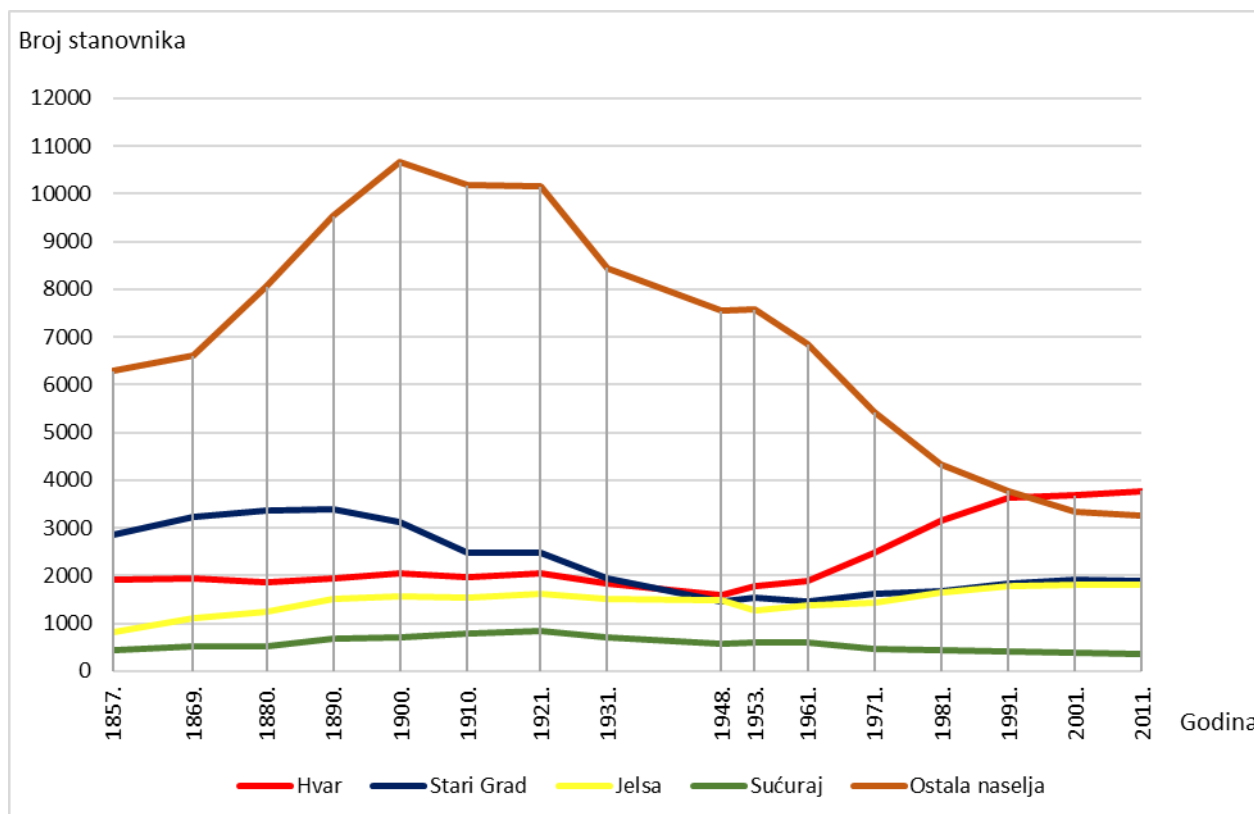
Početak krize ujedno označava i početak druge etape demografskog razvoja otoka Hvara, koja je obilježena gotovo kontinuiranim i vrlo snažnim padom broja stanovnika. Iako se filoksera na Hvaru pojavila tek 1909. godine, već na popisu iz 1910. vidi se veliki pad broja stanovnika. Brojni Hvarani iselili su u strani svijet, prije svega u Ameriku, gdje su postigli zavidne rezultate kao pioniri tamošnjeg vinogradarstva (Politeo, 1978). Za vrijeme Prvog svjetskog rata iseljavanje se uvelike smanjilo tako da je na popisu 1921. zabilježen čak i mali porast. Ipak treba imati na umu i da se te godine Hvar nalazio pod talijanskom okupacijom zbog čega popis nije mogao biti proveden, već je 1924. napravljena procjena broja stanovnika u čije

se podatke može opravdano posumnjati (Lajić i Nejašmić, 1994). Nakon rata nastavila se snažna emigracija, koja više nije bila toliko usmjerena prema Americi, zbog uvođenja useljeničkih kvota, već jačaju odlasci na druge prekomorske destinacije, a u razdoblju između dva svjetska rata posebno je popularno bilo i jugoslavensko i europsko migracijsko odredište (Lajić, 2006). U međupopisnom razdoblju 1921.-1931. zabilježena je najveća depopulacija, a negativan trend nastavio se i kasnije, te se ukupno u razdoblju 1921.-1948. stanovništvo otoka Hvara smanjilo za više od 4500 stanovnika. Vrlo slični trendovi bili su prisutni i na drugim srednjodalmatinskim otocima što se jasno vidi na slici 2. Kao glavni razlog takvih nepovoljnih kretanja tih godina nameće se nekoliko razloga, a oni se mogu podijeliti na prirodne i društvene. Kao glavna prirodna predispozicija razvitku depopulacije nameću se nepovoljni klimatski i pedološki uvjeti. Tu se prije svega misli na česte ljetne suše koje su nerijetko uništile čitave usjeve, a što se tiče pedoloških uvjeta, treba imati na umu da i na Hvaru, izuzev Hvarskog polja, prevladava krš s vrlo oskudnim tlo. Ipak, dojam je da su puno veći problem bili društveni uvjeti. Glavnina stanovništva bavila se prvenstveno poljoprivredom, zemljišni posjedi bili su usitnjeni i na otoku se jednostavno javio „višak agrarnog stanovništva“. Dodatan problem predstavljala je i slaba obrazovanost stanovništva, kao i kolonatski odnos prema vlasnicima zemlje. Sve to kočilo je inovacije i promjene u agrarnoj strukturi, zbog čega je veliki dio ljudi odlučio sreću potražiti negdje drugdje (Nejašmić, 2006). Ipak, za vrijeme Drugog svjetskog rata emigracija je dosta usporena. Iako je na prvom popisu nakon rata također zabilježen veliki pad, treba imati na umu da su tome pridonijela i izravna i neizravna ratna stradanja, kao i činjenica da je to bio prvi popis nakon dugih 17 godina. Nakon tog popisa stanje se počelo polako normalizirati. Na popisu iz 1953. godine zbog poslijeratnog kompenzacijskog nataliteta zabilježen je čak i mali porast broja otočnog stanovništva. Ipak, već na sljedećem popisu 1961. ponovno je zabilježena negativna promjena, ali puno manja nego što je to bilo prije rata. 60-ih godina dolazi napokon do uvođenja redovitih linija pomorskog prometa što je na neki način bila i prekretnica koja označava i početak treće etape.

5.3. Treća etapa

Razvoj pomorskog prometa doveo je do jačanja otočnog gospodarstva te zamaha u turizmu zbog čega je došlo i do usporavanja depopulacije (Opačić, 2002). Iako je i u sljedećim razdobljima zabilježen pad broja stanovnika, može se reći da je došlo do određene stagnacije u odnosu na prethodna razdoblja. Ipak, uvođenje redovitih trajektnih linija izazvalo je i jedan negativan trend. Naime, dolazi do jačeg razvoja većih obalnih naselja, dok manja unutrašnja

naselja počinju sve jače depopulirati (Sl. 3.). Trend depopulacije malih otočnih naselja prisutan je zapravo još od 1900. godine, no tada su ona samo pratila opće kretanje otočnog stanovništva. Međutim, nasuprot toga, može se vidjeti da od 1961. godine tri najveća hvarska naselja počinju bilježiti rast, dok se u ostalim naseljima nastavlja strmoglavi pad koji traje i danas. Čak je i u naselju Sućuraj, administrativnom središtu istoimene općine, također zabilježen pad, no o tome će riječi biti kasnije.

Sl. 3. Usporedba kretanja broja stanovnika Hvara, Starog Grada, Jelse i Sućuraja s kretanjem broja stanovnika svih ostalih hvarskih naselja

Izvor: Državni zavod za statistiku 2003. i Državni zavod za statistiku 2013

Osim preseljavanja u veće gradove na otoku, u ovom razdoblju ojačao je i trend preseljavanja u velike centre na kopnu. Uzrok takvih iseljavanja nisu bili kao u prijeratnom razdoblju problemi u poljoprivredi, već prije svega inferiorni društveno-gospodarski razvoj u odnosu na kopno (Bogdanić, 1987). Tu se prije svega misli na slabe mogućnosti zapošljavanja u industrijskom sektoru na otoku. Ono što je isto bilo karakteristično za ovo poslijeratno razdoblje je to da više nisu iseljavali samo muškarci, već je iseljavanje obuhvatilo oba spola (Marinković, 2018). Također, uz snažnu emigraciju sve veće zasluge za snažnu depopulaciju išle su i veoma smanjenom (bio)reproduktivnom potencijalu. U takvim okolnostima depopulacija je zabilježena i 1971. i 1981., a 1991. zabilježena je blaga pozitivna promjena. Nažalost nije

ostvarena u stvarnosti, već je samo rezultat činjenice da je te godine popisao znatno veći broj „inozemaca“ nego prijašnjih godina (Nejašmić, 1992). Na prvom popisu nakon Domovinskog rata čak 27 hrvatskih otoka zabilježilo je porast broja stanovnika, zahvaljujući ponajprije fiktivnom stanovništvu, ali donekle i zahvaljujući doseljavanju izbjeglica i prognanika koji su nakon rata ostali na otoku (Akrap i Čipin, n.d.). Iako je i na otoku Hvaru u tom razdoblju bilo smješteno gotovo 1000 osoba, ipak je na popisu 2001. ponovno zabilježena negativna promjena iz čega se da zaključiti da je jako malo izbjeglica i prognanika ostalo na otoku i da je biološko-obnoviteljska baza već veoma sužena (Čolić i Sujoldžić, 2006). Bez obzira na sve bolje društveno-gospodarsko stanje na otoku depopulacija se nastavila i na posljednjem popisu, broj otočnog stanovništva i dalje pada te se tome za sada na nažalost ne nazire kraj.

6. SUVREMENI DEMOGRAFSKI PROBLEMI OTOKA HVARA

6.1. Razmještaj i veličina naselja

Nakon što je u prošlom poglavlju objašnjen demografski razvoj otoka Hvara u posljednjih 150 godina, kao i okolnosti koje su uvjetovale takav razvoj, u ovom će se poglavlju detaljnije objasniti kako je sve to utjecalo na današnju demografsku sliku otoka. Za početak krenuti će se sa analizom ukupnog broja stanovnika i razmještajem stanovništva otoka Hvara. Prema posljednjem popisu iz 2011. godine na otoku Hvaru živjelo je 11 077 stanovnika, što je ujedno i najniži podatak od početka službenog popisivanja. U razdoblju od 1900. godine kada je zabilježen najveći broj stanovnika do danas dogodio se pad od gotovo 40%. Unatoč tome, broj naselja na otoku nije se smanjivao, nego je kao što je već i spomenuto čak i porastao nakon izdvajanja 5 novih naselja potkraj 20. stoljeća te otok danas broji ukupno 28 naselja. Najveći broj naselja nalazi se na zapadnom dijelu otoka, zbog čega su ta naselja i površinom dosta manja od naselja na istočnom dijelu kojih je puno manje. Od ukupno 28 otočnih naselja, 2 naselja, Humac i Malo Grablje, već 2011. godine nisu zabilježila niti jednog stanovnika, a puno bolje stanje nažalost nije bilo ni u većini ostalih naselja. U tablici 2 može se vidjeti da je čak 9 naselja imalo manje od 50 stanovnika, a u svima njima zajedno živjelo je samo 116 ljudi, odnosno tek 1% otočnog stanovništva. S druge strane, u samo 3 naselja živjelo je čak 2/3 stanovništva. Kao što se može i pretpostaviti, sva ta 3 naselja ujedno su i administrativna središta svojih općina. Najveći od njih je grad Hvar sa 3771 stanovnikom, a zatim slijede Stari Grad sa 1885 stanovnika i Jelsa sa 1801 stanovnikom. Zanimljivo, četvrto administrativno središte otoka, Sućuraj, ne prati ovaj trend i sa samo 357 stanovnika nalazi se na sedmom mjestu prema broju stanovnika.

Ispred njega su još Vrbovska (548 stanovnika), Vrbanj (498 stanovnika) i Svirče (407 stanovnika), redom naselja iz zapadnog dijela otoka.

Tab. 2. Veličina naselja otoka Hvara prema broju stanovnika 2011. godine

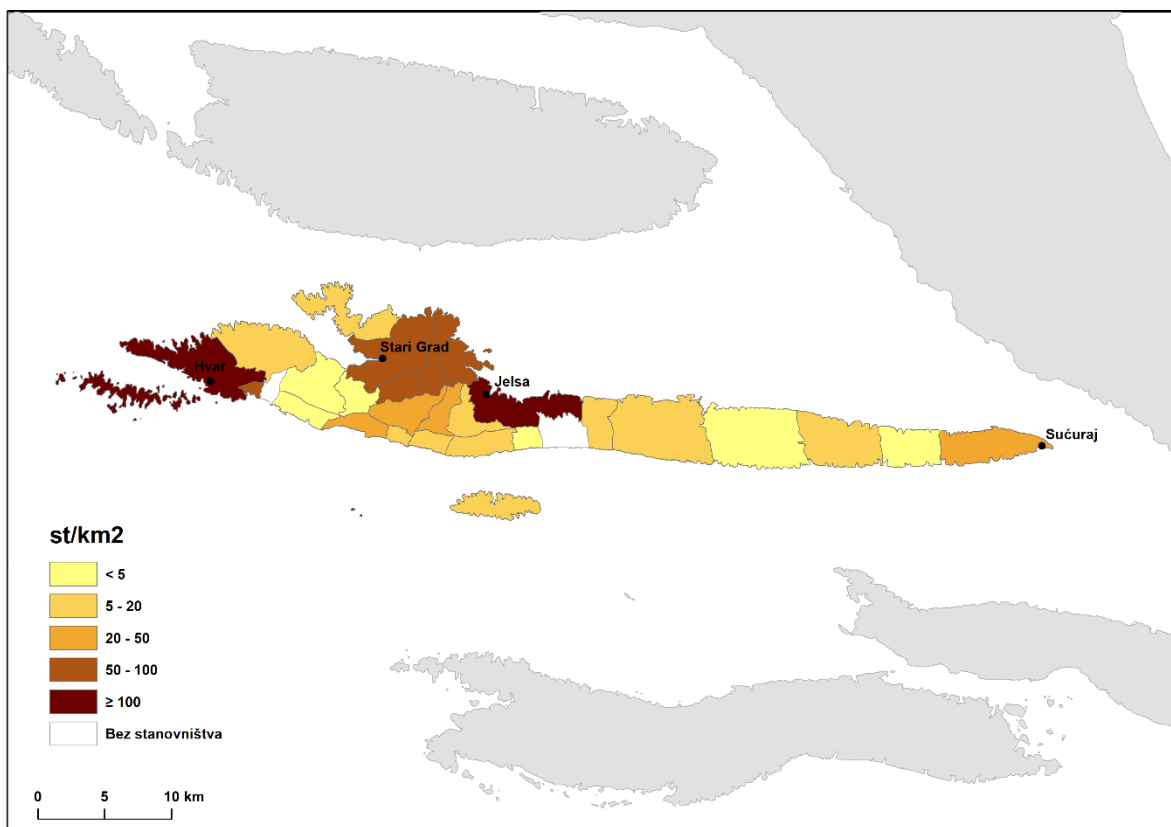
Broj stanovnika	Naselja		Stanovništvo	
	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)
≤50	9	32,1	116	1,0
50-100	4	14,3	298	2,7
100-200	7	25,0	1085	9,8
200-500	4	14,3	1573	14,2
500-1000	1	3,6	548	4,9
>1000	3	10,7	7457	67,3
Ukupno	28	100,0	11077	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku 2013

Već na temelju ovih nekoliko pokazatelja može se doći do nekih glavnih spoznaja o trenutnoj demografskoj slici otoka Hvara. Kao prvo svakako treba spomenuti izrazitu polarizaciju i disperznost naseljenosti. Iako je ona zapravo bila prisutna oduvijek, nikada to nije bilo toliko izraženo koliko danas. Sve to intenzivirano je već spomenutim razvojem pomorskog prometa 60-ih godina prošloga stoljeća, koji je još dodatno ojačao već ionako jake otočne centre te izazvao još jaču emigraciju iz manjih unutrašnjih naselja u veće obalne centre. Ponovnim pogledom na sliku 3 može se primijetiti kako je na već 2 popisa za redom grad Hvar sam zabilježio više stanovnika nego čak 24 naselja zajedno. Što je još zabrinjavajuće, čini se da se takav trend nastavlja i za očekivati je da će se razlika još više povećavati. Još 1991. Nejašmić je u svom radu „*Depopulacija istočnojadranskih otoka i izumiranje kao moguća demografska perspektiva*“ izdvojio između ostaloga i 5 hvarskih naselja (Selca kod Bogomolja, Jagodna, Poljica, Selca kod Starigrada i Velo Grablje) za koje je smatrao da će najvjerojatnije izumrijeti u doglednoj budućnosti. Iako ta naselja još uvijek „žive“ njihovi su demografski pokazatelji iz popisa u popis sve gori te je sve izglednije da će postati „tek puki geografski pojmovi“ (Nejašmić, 2006, 97). Općenito, može se reći da se nastavlja razvoj otočne geografske periferije, odnosno njegovog obalnog dijela kao njegove razvojne jezgre, dok se otočna geografska jezgra, odnosno njegova unutrašnjost pretvara u razvojnu periferiju (Marinković, 2018).

6.2. Gustoća naseljenosti

Osim izrazito velikih razlika između veličine samih naselja kao i između obalnog i unutrašnjeg dijela, teško je ne zamijetiti i velike razlike između same naseljenosti zapadnog i istočnog dijela na razini cijeloga otoka Hvara. Tu razliku možda je i najbolje promatrati na primjeru gustoće naseljenosti (Sl. 4.).

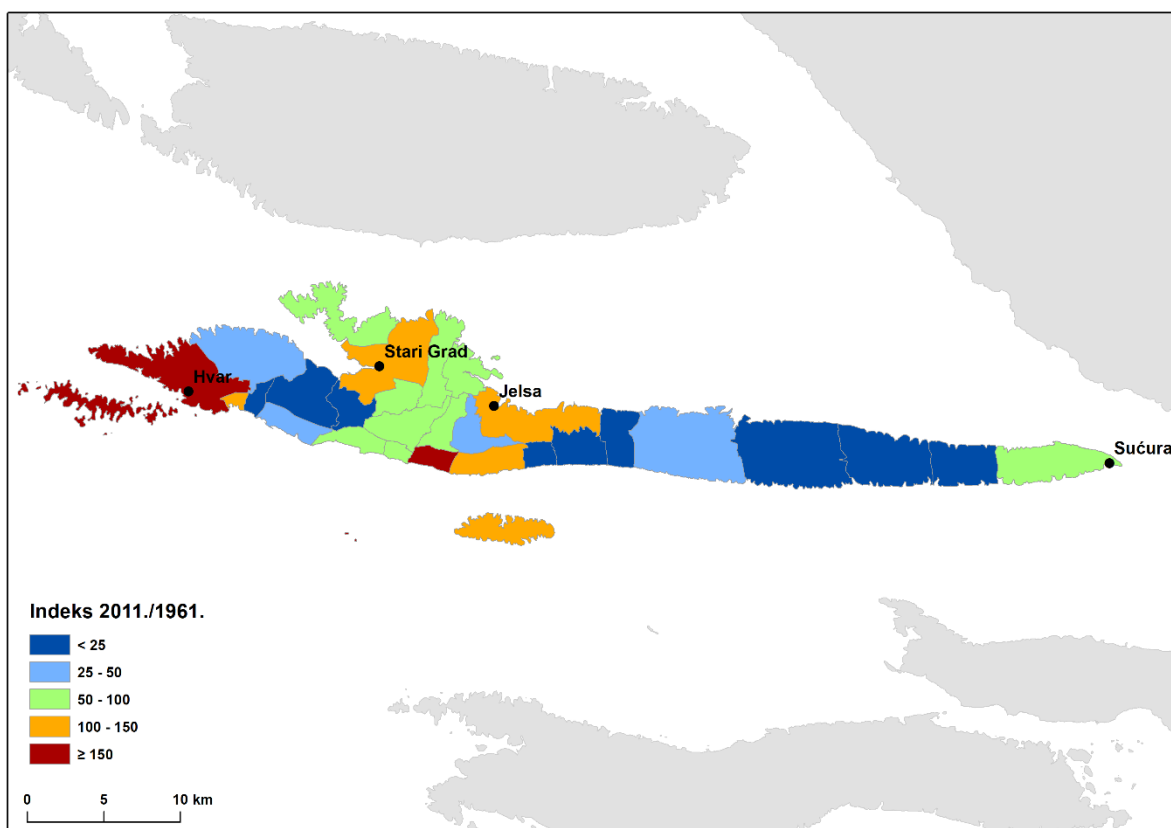

Sl. 4. Gustoća naseljenosti po naseljima otoka Hvara 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku 2013

Prema popisu iz 2011. godine otok Hvar imao je gustoću naseljenosti od 37,2 st/km². Ovaj podatak nije samo nizak u odnosu na opću gustoću naseljenosti u Hrvatskoj, već je niži i od prosječne gustoće naseljenosti otoka koja iznosi 38,3 st/km². Međutim, kao i svugdje i na otoku Hvaru postoje naselja koja su iznadprosječno kao i ona koja su ispodprosječno naseljena, a ova potonja smjestila su se prvenstveno u istočnoj polovici otoka. Dijeljenjem otok na dva dijela, može se doći do podatka da je gustoća naseljenosti u zapadnom dijelu čak 8 puta veća od one u istočnom dijelu. Upravo zbog toga brojni autori s pravom istočni dio otoka nazivaju otokom na otoku. Na takvo stanje utjecalo je nekoliko čimbenika, a kao prvo treba istaknuti sam povijesni razvoj. Još u vrijeme grčke kolonizacije zapadni dio otoka zbog svojeg prometno-

geografskog položaja, odnosno otvorenosti prema moru i trgovačkim putevima doživio je snažniji gospodarski i demografski razvoj, dok je istočni dio bio u potpunosti marginaliziran. Osim toga, zapadni dio otoka ima i povoljniju reljefnu strukturu kao i plodno Hvarsko polje koje je oduvijek prehranjivalo čitavi otok. Takve predispozicije uvjetovale su okupljanje stanovništva u zapadnom dijelu koje je dakle veoma vidljivo i danas. Kao što se može vidjeti na slici gustoću veću od 100 stanovnika imaju samo naselja Hvar i Jelsa, dok čitavo ovo područje između Jelse i Staroga Grada pripada u kategoriju od 50-100 st/km². Druga otočna naselja imaju dosta manju gustoću naseljenosti. Što se tiče naselja na istočnoj polovici otoka, nijedno osim Sućuraja nema više od 20 st/km². Iako je 60-ih godina, nakon uspostave prvih trajektnih linija, upravo Sućuraj zbog svog položaja u odnosu na kopno prvi dobio stalnu liniju, revitalizacija istočnog dijela otoka nikada se nije dogodila. Uzroke toga treba tražiti prije svega u činjenici da je Sućuraj povezan sa Drvenikom, veoma malim naseljem koje nema niti status općine, dok su naselja u zapadnom dijelu otoka tek par godina poslije spojena pomorskim linijama sa najvećim urbanima centrom Dalmacije – Splitom (Opačić, 2002). Takav razvoj pomorskog prometa ne samo da nije doveo do revitalizacije istočnog dijela otoka, već je još dodatno povećao razlike u odnosu sa zapadni dio na kojem je broj stanovnika u pojedinim naseljima čak i narastao. Kako bi se lakše objasnilo navedenu tvrdnju napravljena je karta indeksa promjene broja stanovnika za svako pojedino naselje otoka Hvara od 1961. godine, odnosno popisa neposredno prije uvođenja redovitih pomorskih linija, do 2011. godine odnosno posljednjeg popisa stanovništva (Sl. 5.). Najveći indeks promjene u navedenom razdoblju imao je grad Hvar kod kojega on iznosi 200,9, što znači da se u razdoblju 1961.-2011. broj stanovnika udvostručio. Nakon Hvara, najveće povećanje broja stanovnika zabilježili su Jelsa i Stari Grad kod kojih indeks iznosi 129, odnosno 130. Indeks već od 100 zabilježili su još i Zavala i Milna, ali treba imati na umu da su to mala naselja kod kojih male apsolutne promjene izazivaju visoke relativne pokazatelje. U većini drugih zapadnih naselja dominira indeks promjene 50-100. Na istočnom dijelu otoka prevladava indeks promjene manji od 25, a relativno najpovoljnije stanje ima Sućuraj koji je zabilježio indeks promjene 61. S obzirom na sve navedeno, i na činjenicu da se broj stanovnika u razdoblju 1961.-2011. smanjio za 1 070 stanovnika, može se zaključiti da razvoj pomorskog prometa je pridonio rastu stanovništva određenih naselja, ali gledajući na razini čitavog otoka, taj cilj nije postignut. Za pretpostaviti je da bi pad broja stanovnika bez razvijenog pomorskog prometa bio još i veći, tako da je uvođenje redovitih linija zasigurno usporilo depopulaciju i negativne efekte koje ona donosi, ali također je i ubrzalo otočnu polarizaciju.

Sl. 5. Indeks promjene broja stanovnika 1961.-2011. godine po naseljima otoka Hvara
Izvor: Savezni zavod za statistiku 1961 i Državni zavod za statistiku 2013

6.3. Prirodno kretanje stanovništva

Iako je dugo vremena emigracija predstavljala glavni razlog smanjenja ukupnog broja stanovnika otoka Hvara, danas se to sve više može pripisivati nepovoljnom prirodnom kretanju. Budući da su sa otoka oduvijek odlazili prvenstveno mladi ljudi, oni su sa sobom odnosili i svoj (bio)reprodukcijski potencijal čime je šteta postala višestruko veća, ali očitovala se tek nešto kasnije. Nejašmić to naziva odgođenim efektom iseljavanja ili „sporogorećim fitiljom“ (Nejašmić, 1992, 19). Odgođeni efekt iseljavanja koje se dogodilo nakon Drugog svjetskog rata bio je veoma vidljiv i na popisu 1991. godine kada je stopa generacijske reprodukcije hrvatskog otočnog stanovništva iznosila 0,79. To je značilo samo 79 rođene ženske djece na 100 žena u njihovom fertilnom razdoblju, što je itekako premalo ako se zna da tek omjer 1:1 osigurava reprodukciju (Friganović, 2001). Što se tiče stope ukupnog fertiliteta, ona je 1991. godine iznosila samo 1,67 što također pokazuje da nije osigurano obnavljanje stanovništva (Nejašmić, 1997). Iako se ova dva pokazatelja odnose na cjelokupno hrvatsko otočno stanovništvo, za pretpostaviti je da je slične pokazatelje u navedenom razdoblju imao i otok Hvar. Sada će se u ovom radu analizirati određeni pokazatelji prirodnog kretanja otoka Hvara u petogodišnjem

razdoblju 2016.-2020. (Tab. 3.). S obzirom da su otočne općine, na temelju kojih je ova analiza napravljena, relativno male cjeline s malim apsolutnim godišnjim brojem rođenih i umrlih, petogodišnje razdoblje uzeto je kako bi se umanjio utjecaj velikih relativnih varijacija apsolutno malih frekvencija od godine do godine. Tako na primjer, natalitet (N) predstavlja prosječan godišnji broj rođenih za određenu općinu u razdoblju 2016.-2020. godine, a procjena broja stanovnika iz 2018. godine reprezentativni je pokazatelj broja stanovnika otoka Hvara za navedeno razdoblje.

Tab. 3. Prirodno kretanje stanovništva po općinama otoka Hvara 2018. godine

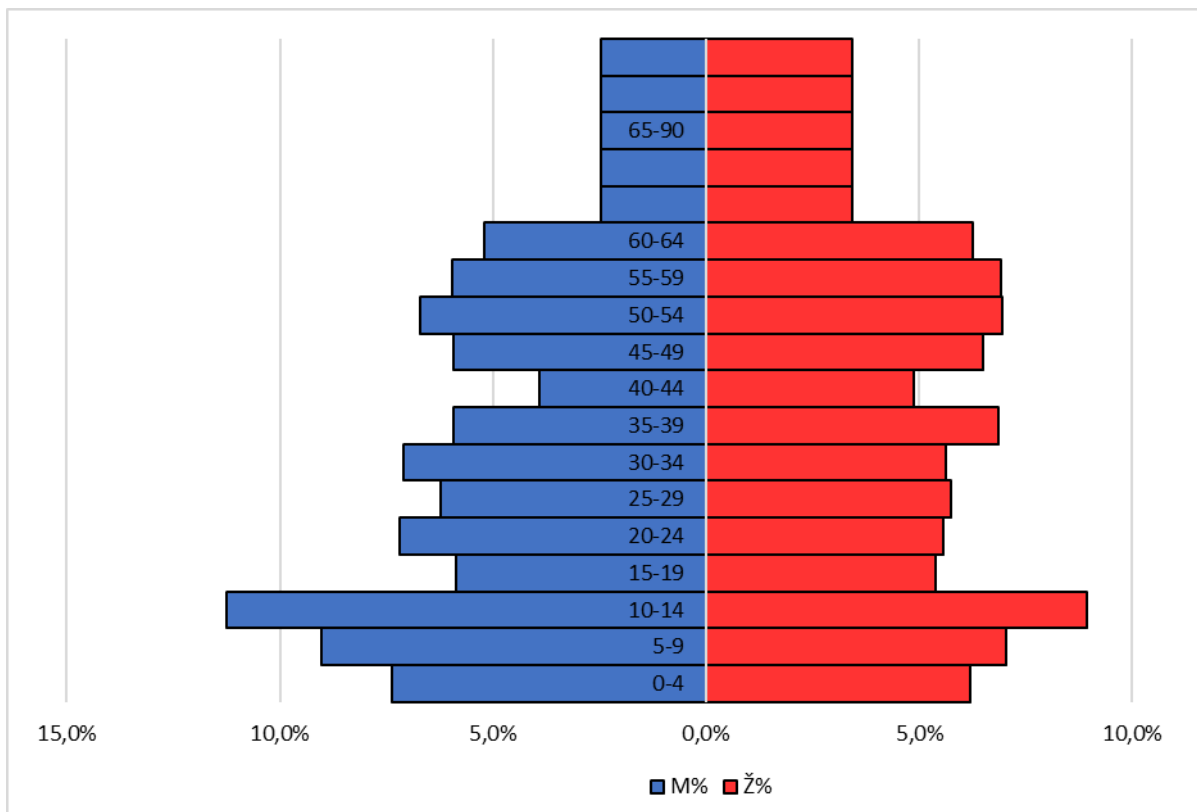
Grad/općina	Broj stanovnika	N	M	n (‰)	m (‰)	pp (‰)	Vitalni indeks
Hvar	4472	39,8	53,4	8,9	11,9	-3,0	74,5
Stari Grad	2879	20,8	44,8	7,2	15,6	-8,3	46,4
Jelsa	3724	28,8	57,2	7,7	15,4	-7,6	50,3
Sućuraj	497	2,4	10,2	4,8	20,5	-15,7	23,5
Ukupno	11572	91,8	165,6	7,9	14,3	-6,4	55,4

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021; Državni zavod za statistiku, 2020

Podaci dobiveni u ovoj tablici još jednom potvrđuju sve ono što je do sada već na neki način i spomenuto. Najbolje rezultate na otoku i prema ovim pokazateljima ponovno pokazuje grad Hvar, a daleko najgore općina Sućuraj. Jelsa i Stari Grad su poprilično izjednačeni, iako je u Jelsi za sada nešto povoljnije stanje. Općenito gledajući, mora se priznati da je stanje u stvarnosti izuzetno nepovoljno u sva 4 grada odnosno općine. Stope nataliteta i mortaliteta daleko su od poželjnih, a prirodna promjena je već godinama negativna. Usporedbom navedenih pokazatelja s pokazateljima za Hrvatsku u istom razdoblju ispada da povoljnije stanje jedino u gradu Hvaru. Dok je na razini Hrvatske prirodna promjena bila -4,1 ‰, u Hvaru je ona iznosila „samo“ -3,0 ‰. Grad Hvar imao je i povoljniji vitalni indeks koji je iznosio 74,5, dok je na razini Hrvatske bio 68,8. Ipak, otok treba gledati prvenstveno kao cjelinu, a prema tome Hvar je prema svim pokazateljima dosta gori od prosjeka Hrvatske. Posebno je zabrinjavajući pogled na vitalni indeks koji za otok Hvar iznosi tek 55,4 što znači da je u navedenom razdoblju prosječno godišnje bilo rođeno samo 55,4 djece na 100 umrlih. Svi ovi podaci upućuju na to da je dobno-spolni sastav otoka postao veoma nepravilan, a kako bi se to provjerilo u sljedećem poglavlju analizirati će se upravo dobno-spolna struktura.

6.4. Dobno-polni sastav stanovništva

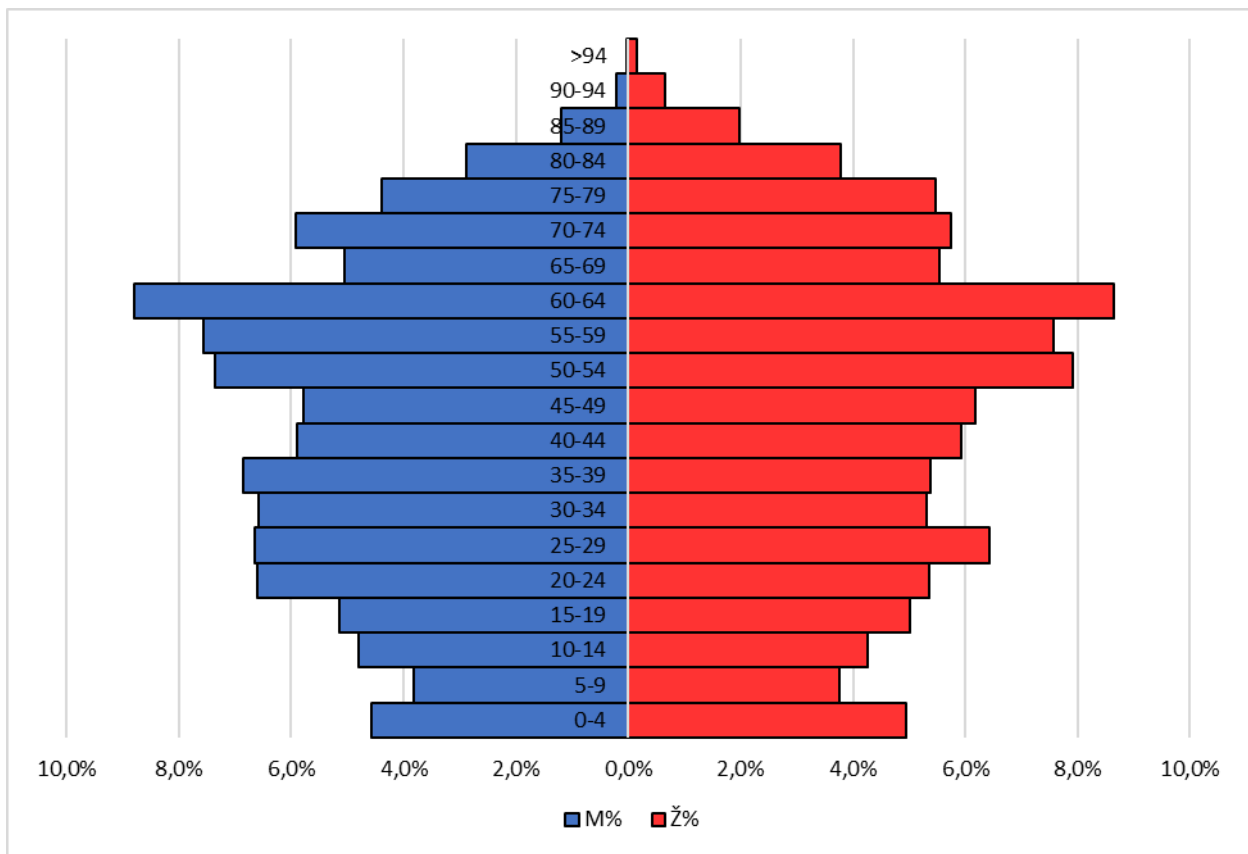
Sastav stanovništva prema dobi jedna je od najvažnijih značajki stanovništva. „Iz nje se vidi prošlost, čita sadašnjost i nazire budućnost kretanja stanovništva“ (Friganović, 1990, 111 prema Nejašmić, 2013, 145). Na svim hrvatskim otocima postoji veoma nepovoljna dobna struktura koja je prije svega izravna posljedica snažne emigracije koja je započela još početkom 20. st. Osim nepovoljne dobne strukture, zbog selektivne emigracije, često je u prošlosti bila vidljiva i veća ili manja neravnoteža po spolu, dok je danas takav oblik neravnoteže manje izražen (Nejašmić, 1992). Nesklad u sastavu po dobi i spolu vrlo zorno prikazuje tzv. dobno-polna piramida. U ovom radu analizirati će se 2 dobno-polne piramide kako bi se usporedila dobno-polna struktura otoka Hvara u dva različita razdoblja. Prva piramida odnosi se na popis stanovništva iz 1961. godine (Sl. 6.).

Sl. 6. Dobno-polna struktura stanovništva otoka Hvara 1961. godine
Izvor: Savezni zavod za statistiku 1961

Prema popisu iz 1961. godine na otoku Hvaru živjelo je 12 147 stanovnika, od čega je 46,5% muškaraca i 53,5% žena. Udio mladog stanovništva (0-15) iznosio je 24,7%, zrelog (15-65) 60,4% i starog (65 i više) 14,9%. Prosječna dob stanovništva bila je 37,8 godina. Kao što se može vidjeti na slici, u najmlađim petogodištima više je muškog stanovništva što je i očekivano.

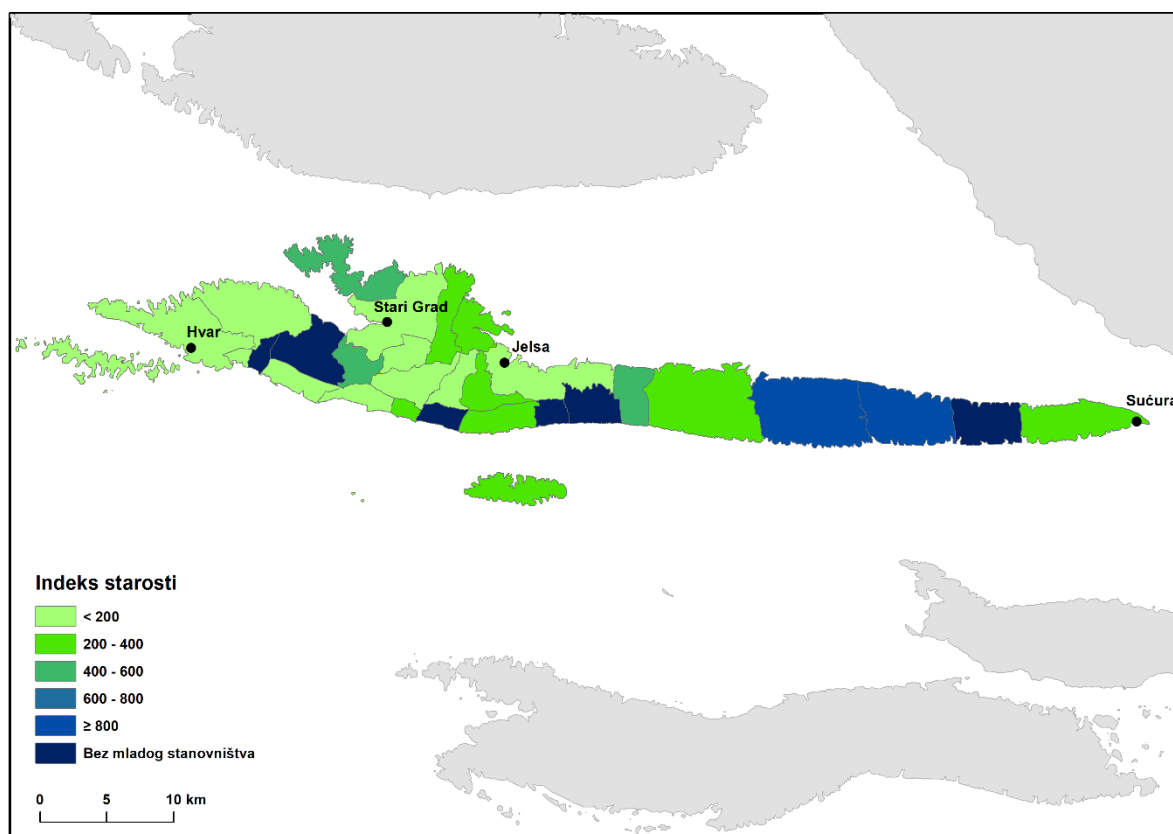
Dobna skupina od 10-14 godina ujedno je i najveća od svih jer se radi o generaciji rođenih u razdoblju poslijeratnog kompenzacijskog nataliteta. Nakon ove skupine sve sljedeće su dosta uže, a najuža je skupina 40-44 u kojoj se nalazi stanovništvo rođeno za vrijeme Prvog svjetskog rata. Što se tiče starog stanovništva, njegov udio je već u ovom razdoblju dosta visok i može se reći da je već tu riječ o starom stanovništvu. Sljedeća dobno-spolna piramida odnosi se na popis iz 2011. godine.

Sl. 7. Dobno-spolna struktura stanovništva otoka Hvara 2011. godine
Izvor: Državni zavod za statistiku 2013

Prema popisu iz 2011. godine na otoku Hvaru je živjelo 11 077 stanovnika, od čega 49,2% muškaraca i 50,8% žena. Već kod ovog podatka primjetna je razlika u odnosu na popis iz 1961. jer se udio muškaraca povećao i razlika između ženskog i muškog spola nije više tako izražena što je svakako pozitivna promjena. Međutim, sve ostale promjene veoma su negativne. Prosječna dob stanovništva u pedesetogodišnjem razdoblju porasla je za čak 6,8 godina što znači da je u ovom popisu iznosila 44,6 godina. Također su se veoma poremetili i odnosi u udjelima mladog i starog stanovništva. Udio mladih smanjio se na 13,1%, udio starih povećao se na 21,5%, dok se udio zrelih također povećao i iznosi 65,4%. Samim pogledao na dobno-

spolnu piramidu vidljivo je da je ona jasno poprimila oblik „urne“, odnosno da je to konstriktivni tip dobno-spolne piramide u kojem prevladava izuzetno staro stanovništvo. Na ovome se vidi koliko je iseljavanje mladog stanovništva u prošlosti snažno utjecalo na današnje stanje, odnosno na sužavanje biološko-obnoviteljske baze, a samim time onda i na mnogo niže stope fertiliteta i sve druge pokazatelje prirodnog kretanja stanovništva (Akrap i Čipin, n.d.). Vrlo dobar pokazatelj starenja stanovništva je i indeks starenja koji pokazuje omjer broja starih 60 i više godina i mladih u dobi 0-19 godina. 1961. godine indeks starosti otok Hvara iznosio je 68,2 što je znači da je na 100 mladih bilo 68 starih stanovnika. Do popisa 2011. godine taj indeks je narastao na 166,7, prema čemu na 100 mladih stanovnika dolazi 167 starih. Ovaj podatak možda i najbolje od svih ocrta trenutno demografsko stanje otoka Hvara. Na slici 8 može se vidjeti kako izgleda indeks starosti po naseljima za 2011. godinu.

Sl. 8. Indeks starosti po naseljima otoka Hvara 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku 2013

2011. godine niti jedino naselje osim Milne nije imalo indeks starosti manji od 100. Milna takav podatak duguje prvenstveno činjenici da je ona malo naselje nastalo izdvajanje iz grada Hvara od kojega je udaljena tek oko 3 kilometra te se također nalazi na obali. Nakon Milne najbolji

indeks ima grad Hvar kod kojega on iznosi 120, Jelsa ima indeks starosti 142, a Stari Grad 169. Osim njih indeks manji od 200 imaju i Svirče, Dol, Brusje, Vrisnik i Sveta Nedjelja, sve opet redom naselja sa zapadnog dijela otoka. Najbolji indeks na istočnom dijelu otoka ima naselje Sućuraj i on iznosi 371. Na otoku ima čak 6 naselja bez ijednog mladog stanovnika.

6.5. Mehaničko kretanje stanovništva

Otok Hvar kroz gotovo čitavo 20. stoljeće bio je obilježen veoma snažnim migracijama. Kao što je već objašnjeno, snažne emigracije započele su još početkom prošloga stoljeća izazvane raznim problemima i nastavile su se različitim intenzitetom sve do kraja stoljeća, kada je „iseljenička baza“ već dobro presušila. Gledajući tip općeg kretanja stanovništva otoka Hvara 1961.-1991., otok Hvar pripadao je tipu E₄, odnosno trendu izumiranja jer je imao negativno i prirodno i mehaničko kretanje (Friganović, 2001). Međutim, od 1991. godine počinju se javljati neki novi trendovi. Na popisu koji je obavljen te godine ponovno je zabilježena pozitivna promjena iako prirodno kretanje bilo negativno. Razlog je bio sve jače popisivanje fiktivnog stanovništva, odnosno u ovom slučaju stanovnika koji su živjeli i radili u inozemstvu, ali su se popisali kao stanovnici Hvara. Popisivanja fiktivnog stanovništva bilo je i kasnije, te se vjeruje da je i na popisima 2001. i 2011. njihov udio bio i više nego znatan. Jedina razlika je ta što se na ovim popisima više nisu popisivali inozemci, već vikendaši koji su na otoku boravili samo ljeti ali su ga prijavili kao mjesto stalnog boravka kako bi, kako navode Akrap i Čipin, izbjegli porez na vikendice i druga davanja koja snose u velikim gradovima. Fiktivno stanovništvo postalo je sve veći problem jer osim što daje lažnu sliku o stanovništvu otoka, bitno iskrivljuje i demografske pokazatelje poput stope nataliteta i mortaliteta. Budući da u Republici Hrvatskoj ne postoji registar stanovništva ili migranata, analiza migracijskih kretanja može se napraviti jedino koristeći posredne metode. U ovoj radu napraviti će se analiza pomoću vitalno-statističke metode koja se temelji na usporedbi popisnih podataka o broju stanovnika i prirodnoj promjeni između dvaju popisa. Analiza je napravljena na razini jedinica lokalne samouprave i odnosi se na desetogodišnje razdoblje 2001.-2011.

Tab. 4. Opće kretanje stanovništva otoka Hvara po gradovima/općinama za razdoblje 2001.-2011.

Grad/općina	Prirodno kretanje između dvaju popisa	Međupopisna promjena	Migracijski saldo	Tip općeg kretanja stanovništva
Hvar	5	113	108	I1
Stari Grad	-134	-36	98	I4
Jelsa	-206	-74	132	I4
Sućuraj	-61	-29	32	I4
Ukupno	-396	-26	370	I4

Izvor: Državni zavod za statistiku 2013; Državni zavod za statistiku 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012

Grad Hvar jedini je u razdoblju 2001.-2011. zabilježio pozitivno prirodno kretanje i pozitivan migracijski saldo i zbog toga spada u tip I₁ koji označava trend ekspanzije imigracijom. Stari Grad, Jelsa i Sućuraj imali su svi negativno prirodno kretanje, odnosno više umrlih nego rođenih, ali su kao i grad Hvar imali pozitivan migracijski saldo. Iako je kod svih triju međupopisna promjena bila negativna zbog vrlo negativne prirodne promjene, svi oni spadaju u tip I₄ koji označava vrlo slabu regeneraciju imigracijom. Gledajući otok kao cjelinu, otok Hvar također pripada tipu I₄. Iako je u razdoblju 2001.-2011. otok imao 396 više umrlih nego živorođenih, također je zabilježio i vrlo snažnu imigraciju od 370 ljudi. Iako je time skoro nadoknađen prirodni pad, ipak teško je za vjerovati da su svi ti ljudi u stvarnosti doselili trajno na otok. Kada bi to zaista bilo istina, takvi rezultati morali bi se u dogledno vrijeme početi barem djelomično osjetiti i u povećanju rodosti, ali to za sada nije bio slučaj.

7. ZAKLJUČAK

Otok Hvar prošao je veoma složen demografski razvoj tijekom povijesti. Iako je početkom 20. stoljeća bilježio velik broj stanovnika za tadašnje prilike, u nepovoljnim okolnostima kojima je bio pogođen, njegovo stanovništvo počinje strmoglavo padati. Glavni razlog pada bila je snažna emigracija, u kojoj su sudjelovali najvećim dijelom mladi muškarci. Samim time dosta rano dolazi i do sužavanja biološko-obnoviteljske baze, što onda za posljedicu ima pad (bio)reproduktivne moći stanovništva. Tako je nakon nekog vremena, na neki način došlo do presušivanja „iseljeničke baze“ i glavni uzrok depopulacije postaje izrazito niska rodost. Veoma važan događaj za otok dogodilo se je 60-ih godina 20. stoljeća kada se uvode redovite linije pomorskog prometa. Prvotno je otok sa kopnom spojem putem linije Sućuraj-Drvenik, ali već par godina kasnije uvode se redovite linije iz zapadnog dijela otoka prema Splitu i drugim srednjodalmatinskim otocima. Uvođenje tih linija prema Splitu rezultiralo je još jačim razvojem

zapadnih naselja, pogotovo grada Hvara, Staroga Grada i Jelse u kojima su se nalazile putničke luke. Analizom veličine naselja i gustoće naseljenosti utvrđeno je da je prisutna izrazita disperznost naseljenosti, ali u isto vrijeme i koncentracija stanovništva u svega nekoliko naselja, čime je prva hipoteza potvrđena. Što se tiče druge hipoteze koja je glasila da je razvoj pomorskog prometa pridonio rastu otočnog stanovništva, budući da je broj stanovništva nastavio padati ta je hipoteza opovrgnuta. Razvoj pomorskog prometa jest pridonio rastu određenih naselja, ali gledajući na razini cijeloga otoka broj stanovništva je nastavio padati. S obzirom na kontinuiranu depopulaciju posljednjih desetljeća moglo se pretpostaviti da je dobno-spolna struktura otočnog stanovništva postala izuzetno nepovoljna, a analizom je to i utvrđeno te je potvrđena i treća hipoteza. Upravo podatak da je postotak starog stanovništva veći od postotka mladog možda i najbolje opisuje trenutnu demografsku sliku otoka Hvara. Kako se ovakvi trendovi ne bi nastavili potrebno je što hitnije poduzeti neke korake. Prije svega, trebalo bi napraviti dobru strategiju, te u suradnji lokalne i državne zajednice krenuti u revitalizaciju. U prvi plan treba se staviti pronatalitetnu populacijsku politiku koja ima dalekosežni učinak na usporavanje starenja. Osim toga potrebno je poticati razvoj novih zanimanja i privatnih investicija kako bi se privuklo mlado stanovništvo. U svakom treba napraviti sve što se može kako bi se demografska slika popravila, jer „iako je stanovništvo otoka samo dio njegove stvarnosti, ono je njegova bit, njegov reflektor, čuvar njegove baštine i modifikator njegova krajolika (Friganović, 2001, 39).

8. LITERATURA

Akrap, A., Čipin, I., 2015: Razvoj stanovništva hrvatskih otoka. U: Radić, Z. (ur.) More – hrvatsko blago.

Bezić-Božanić, N., 1991: Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673. godine. *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, 19(1), 29-43.

Bogdanić, I., 1987: Stanovništvo otoka Hvara 1981. i 1971. u usporedbi sa stanovništvom između dva popisa SR Hrvatske i SFR Jugoslavije. *Prilozi povijesti otoka Hvara*, 8(1), 11-26.

Bognar, A., 1990: Geomorfološke i inženjersko-geomorfološke osobine otoka Hvara i ekološko vrednovanje reljefa. *Hrvatski geografski glasnik*, 52(1.), 49-64.

Čolić, S., Sujoldžić, A., 2006: Neki aspekti i pretpostavke akulturacije prognanih i izbjeglih obitelji na otoku Hvaru. *Migracijske i etničke teme/Migration and Ethnic Themes*, 11(1), 37-52.

Duplančić, L., Ujević, T., Čala, M., 2004: Coastline lengths and areas of islands in the Croatian part of the Adriatic Sea determined from the topographic maps at the scale of 1: 25 000. *Geoadria*, 9(1), 5-32.

Frganović, M. A., 2001: O demografskoj problematici hrvatskih otoka na Jadranu. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 39(1/4 (151/154)), 37-60.

Graovac Matassi, V., Relja, D., 2017: Demografska dinamika na otoku Rabu od sredine 19. st do danas. *Annales - Series Historia et Sociologia*, 27(1), 119-131.

Jutronić, A., 1952: Kretanje stanovništva na srednjedalmatinskim otocima kroz zadnjih 100 godina. *Hrvatski geografski glasnik*, 14(1.), 65-69.

Lajić, I., 2006: Utjecaj društveno-ekonomskih i demografskih promjena na iseljavanje s dalmatinskih otoka u 19. i prvoj polovini 20. stoljeća. *Migracijske i etničke teme*, 5(4), 307-324.

Lajić, I., Mišetić, R., 2013: Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća. *Migracijske i etničke teme*, 29(2), 169-199.

Lajić, I., Nejašmić, I., 1994: Metodološke osobitosti demografskog istraživanja hrvatskog otočja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 3(4-5 (12-13)), 381-396.

Mamut, M., Čirjak, B. R., 2017: Prirodno-geografske značajke otoka Hvara. *NAŠE MORE: znanstveni časopis za more i pomorstvo*, 64(3 Supplement), 81-91.

Marić, I., Gregov, Z., Bučar, K., Knežević, B., Obadić, A., Aleksić, A., Bobanović, A., Kovač, J., 2016: Strategija razvoja grada Hvara do 2020. godine. Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet.

Marinković, V., 2018: Identifikacija prostorno-razvojnih trendova hrvatskih otoka analizom opremljenosti naselja centralnim funkcijama. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 56(1 (210)), 3-34.

Nejašmić, I., 1992: Promjene u dobno-spolnom sastavu stanovništva istočnojadranskog otočja (1953-1991). *Acta Geographica Croatica*, 27(1.), 15-33.

Nejašmić, I., 1997: Suvremene značajke (bio) reprodukcije stanovništva hrvatskog otočja. *Migracijske i etničke teme*, 13(1-2), 71-83.

Nejašmić, 2006: Depopulacija istočnojadranskih otoka i izumiranje kao moguća demografska perspektiva. *Migracijske i etničke teme*, 7(1), 77-99.

Nejašmić, 2013: Demografsko starenje na hrvatskim otocima. *Migracijske i etničke teme*, (2), 141-168.

Opačić, V. T., 2002: Geografski aspekt proučavanja trajektnog prometa: primjer hrvatskog otočja. *Geoadria*, 7(2), 95-109.

Politeo, I., 1978: Vinogradarstvo otoka Hvara. *Prilozi povijesti otoka Hvara*, (1), 123-127.

9. IZVORI

Državni zavod za statistiku (DZS), 2003: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2002., <https://www.dzs.hr/hrv/publication/2003/7-1-1h2003.htm> (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2003: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.: Splitsko-dalmatinska županija - broj stanovnika po naseljima, https://www.dzs.hr/PXWeb/Selection.aspx?px_path=Naselja%20i%20stanovni%20c5%a1tvo%20Republike%20Hrvatske%20Stanovni%20c5%a1tvo%20Naselja&px_tableid=Tabela4_17.px&px_language=hr&px_db=Naselja%20i%20stanovni%20c5%a1tvo%20Republike%20Hrvatske&rxid=fc9d580f-2229-4982-a72c-cdd3e96307d3 (20.08.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2004: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2003., <https://www.dzs.hr/hrv/publication/2004/7-1-1h2004.htm> (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2005: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2004., https://www.dzs.hr/hrv/publication/2005/7-1-1_1h2005.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2006: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2005., https://www.dzs.hr/hrv/publication/2006/7-1-1_1h2006.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2007: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2006., https://www.dzs.hr/hrv/publication/2007/7-1-1_1h2007.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2008: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2007., https://www.dzs.hr/hrv/publication/2008/7-1-1_1h2008.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2009: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2008., https://www.dzs.hr/hrv/publication/2009/7-1-1_1h2009.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2010: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2009., https://www.dzs.hr/hrv_eng/publication/2010/07-01-01_01_2010.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2011: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2010., https://www.dzs.hr/hrv_eng/publication/2011/07-01-01_01_2011.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2012: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2011., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/07-01-01_01_2012.htm (05.09.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2013: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Splitsko-dalmatinska županija – stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup17.html (17.08.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2017: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2016., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-01_01_2017.htm (27.08.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2018: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2017., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-01_01_2018.htm (27.08.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2019: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2018., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-01_01_2019.htm (27.08.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2019., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-01_01_2020.htm (27.08.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020: Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Gradovi%20u%20statistici.xlsx (27.08.2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2021: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2020., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2021/07-01-01_01_2021.htm?fbclid=IwAR2PTNqL4WstMnvExxGUFo2P6Pub96zNR-wHHJ28pakQI3nvsqcfuiq2ewE (27.08.2021.).

Savezni zavod za statistiku, 1961: Popis stanovništva 1961. – rezultati po naseljima: Stanovništvo prema polu i starosti, Podaci dobiveni putem elektroničke pošte.

10. PRILOZI

Popis slika

Sl. 1. Geografski položaj i administrativna podjela otoka Hvara.....	4
Sl. 2. Kretanje broja stanovnika otoka Hvara, Brača, Visa i Šolte 1857.-2011.....	7
Sl. 3. Usporedba kretanja broja stanovnika Hvara, Starog Grada, Jelse i Sućuraja s kretanjem broja stanovnika svih ostalih hvarskih naselja.....	10
Sl. 4. Gustoća naseljenosti po naseljima otoka Hvara 2011. godine.....	13
Sl. 5. Indeks promjene broja stanovnika 1961.-2011. godine po naseljima otoka Hvara.....	15
Sl. 6. Dobno-spolna struktura stanovništva otoka Hvara 1961. godine.....	17
Sl. 7. Dobno-spolna struktura stanovništva otoka Hvara 2011. godine.....	18
Sl. 8. Indeks starosti po naseljima otoka Hvara 2011. godine.....	19

Popis tablica

Tab. 1. Ukupno kretanje broja stanovnika otoka Hvara 1857.-2011.....	8
Tab. 2. Veličina naselja otoka Hvara prema broju stanovnika 2011. godine.....	12
Tab. 3. Prirodno kretanje stanovništva po općinama otoka Hvara 2018. godine.....	16
Tab. 4. Opće kretanje stanovništva otoka Hvara po gradovima/općinama za razdoblje 2001.-2011.....	21